

Landskab

At trække sig for vandet – den langsigtede løsning

Lotte C. Breengaard

På en iskold januardag mødes tidligere professor Karsten Arnbjerg-Nielsen, landskabsarkitekt og adjunkt Anna Aslaug Lund med arkitekt og byplanlægger Sofie Yde fra Schønherr for at tale om et af klimatilpasningens underudnyttede værktøjer – tilbagetrækning.

Lotte C. Breengaard: Hvorfor skal vi overhovedet tale om tilbagetrækning? Hvad handler det om?

Sofie Yde: Vi skal tale om tilbagetrækning, fordi det er følelsesmæssigt svært, juridisk og økonomisk kompliceret, og det står i direkte modsætning til den måde, vi udvikler vores byer på. Og så er det absolut nødvendigt, fordi vi skal undgå at bringe os selv i unødvendigt store økonomiske problemer.

Fremadrettet kommer vi til at bruge en meget større andel af den samlede økonomi på at genopbygge efter naturkatastrofer som fx oversvømmelser. På den måde vi byudvikler i dag, investerer vi kæmpe summer i områder, der har en relativt kort levetid, eller som bliver meget dyre at holde tørre. Det vil gøre os fattigere som samfund.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Vi kan bygge et hus på et sted, hvor der ikke har været oversvømmelser før. Vi bygger, men vi ved også, at der med 90% sikkerhed kommer mindst to oversvømmelser inden for de næste 30 år. Det betyder, at huset skal genopbygges to gange, inden vi er færdige med at afbetale huslånet. Det er vanskeligt at kommunikere til folk, som ikke tænker i sandsynligheder...

Anna Aslaug Lund: Her har kommunerne og staten jo også et ansvar for borgerne. Under stormfloden i oktober sidste år så jeg et interview med en borger i et TV2-program. Borgeren havde netop opført et hus i Strøby Egede syd for Køge og stod og skovlede vand ud af sit hus under indslaget. Han græd næsten, mens han blev interviewet. Når en kommune tillader, at der bliver bygget på et sted, siger de også indirekte god for, at det er sikkert at investere sine penge på det sted.

Sofie Yde: Ja, det der sker lige nu, er på mange måder dybt uansvarligt. Vi har en masse udviklere, som investerer store summer i at bygge boliger, der sælges videre til folk, som ingen anelse har om oversvømmelsesrisici. Udviklerne tjener pengene og sender problemet videre til de fremtidige beboere.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Faktisk har kommunerne et stærkt incitament til at opføre boliger og bygninger uheldigt, fordi værdien af et område stiger, hvis de placerer nyt byggeri der. Der kommer flere skatte kroner i kommunekassen. Når der så er flyttet flere folk ind i et område, er der skabt et behov for at bygge diger, der beskytter området.

Strategier med en udløbsdato

Lotte C. Breengaard: Hvad er handlingsmulighederne?

Anna Aslaug Lund: Med udgangspunkt i FN's klimapanel IPCC's tilgang til klimatilpasning af kystzoner har mine kolleger lektor Ole Fryd og professor Gertrud Jørgensen og jeg sammen beskrevet fem forskellige handlemuligheder: "Lad-stå-til" og se hvad der sker – hvilket jo naturligvis ikke kan anbefales. "Beskyttelse" – her forsker Gertrud, Ole og jeg specifikt i naturbaserede løsninger som grønne parkdiger, klitlandskaber og vådområder. "Imødekom" – det vil sige at invitere vandet ind. Den brasilianske kystby Paraty er et interessant eksempel på denne løsningstype. "Tilbagefør" eller "tilbagetræk", hvilket er den mest radikale

løsning – der ganske enkelt handler om at flytte sig væk fra de udsatte områder. Det er dét, vi taler om i dag. Udover det har vi også den mest enkle løsning: ”Undgå”, som går ud på at læse landskabet og lade være med at bygge i oversvømmelsestruede områder. Det bør vi i virkeligheden gøre her og nu.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Der er et stort fokus på diger som løsning, fordi det viser handlekraft. Men diger giver falsk tryghed, for der kommer altid en oversvømmelse mere. Samtidig låser digerne vores beslutninger. Når først vi har investeret i diger, er det svært at argumentere for en langsigtet løsning med tilbagetrækning, og vi kan kun vælge at bygge digerne større og større.

Lotte C. Brengaard: Hvordan understøtter lovgivning og fx Naturskaderådet tilbagetrækning?

Karsten Arnbjerg-Nielsen: De forhindrer det ikke, men problemet er, at de ikke tilskynder det. Al lovgivning tilskynder til, at vi byfortætter lokalt. Naturskaderådet vurderer, om det har været en 20-års hændelse, for så dækker de skaden. Men når de deler penge ud på en kyststrækning, så går pengene jo også til de huse, som ville være blevet oversvømmet ved en 10-års eller 5-års hændelse. Boligejerne bruger derefter pengene til at reetablere deres udsatte bolig på samme sted, og så er vi lige vidt. Det Naturskaderådet burde gøre, var at sige: ”På denne her kyststrækning ville husene også være blevet oversvømmet ved en mindre hændelse, så derfor dækker vi ikke skaderne...” Så begynder du at have en økonomisk mekanisme, der motiverer til tilbagetrækning.

Anna Aslaug Lund: Stormfloderne i efteråret 2023 har faktisk sat gang i en offentlig debat om tilbagetrækning som en mulighed.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Ja, men tilbagetrækning er noget, der vil kræve årtier at gennemføre. Og det kræver også, at du ikke først har bygget et stort dige, for så er tilbagetrækningen tabt. Det er ressourcerne, det handler om. ”Hvor meget koster skaderne? Hvor meget koster det at bygge diger? Hvor meget koster det at flytte tingene? Hvor meget koster det at undgå at bygge mere?”

Kommunernes manglende incitament

Lotte C. Brengaard: Hvad er kommunens incitament til at lave en tilbagetrækning?

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Lidt for ofte ender det med byggeri af flere boliger på et udsat sted for at kunne finansiere et dige – i stedet for at vælge tilbagetrækning. Det er nemmere end at sige til de lokale: ”I skal flytte jer. Og det skal I, fordi her skal være et vådområde, og her skal fuglene fra Sverige lande på deres vej til Sahara...” Der er nogle helt konkrete mekanismer i det her, som er svære.

Sofie Yde: Vi har brug for en langsigtet national plan, som siger, hvor meget areal skal vi have til det ene og til det andet. Hvad skal vi beskytte for enhver pris? Hvad skal vi opgøre over tid? Hvilke byer skal afvikles? Det KAN ikke håndteres lokalt.

Anna Aslaug Lund: Ja, helt sikkert. Og i virkeligheden bør vi arbejde med flere forskellige skalaer på én gang. Der er både behov for det helt store perspektiv, men også for det nære møde med borgerne, hvor man kan integrere de lokale forhold og fortællinger.

Sofie Yde: En typisk dansk situation er et sted som Vallensbæk, hvor en å løber ud i havet ved en lavtliggende

kyst. Her er der bygget rigtig mange huse på den gamle strandeng og i de gamle moseområder langs Store Vejleå. Regnvandet fra åen og havvandet kolliderer med hinanden, og samtidigt presser havvandstigningerne grundvandet længere ind i land og op.

Et andet godt eksempel er sommerhusområderne, som er vigtige for turismeindustrien. Mange sommerhuse ligger meget lavt og udsat. Folk er begyndt at bygge meget større, dyrere og tungere. Der bliver investeret i kloakering, fordi folk har vaskemaskiner og opvaskemaskiner og bor der mange mennesker ad gangen i mange flere uger om året. Engang var sommerhusområder en slags buffer mod en foranderlig natur, men efterhånden betragter vi dem som lige så permanente som byområder.

Anna Aslaug Lund: Vi har mange steder fjernet os fra forståelsen af relationen mellem byen og vandets kredsløb. Hvis vi fx ser på Vesterbro, så løber Sønder Boulevard langs den historiske kystlinje. For ca. 150 år siden var Vesterbro, som vi nu kender som et tæt bebygget brokvarter, et landskab af strandenge med græssende køer. Få københavnere kender den fortælling.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Ja, kommunen havde et faldefærdigt område, som de ikke tjente penge på. Det er blevet gjort til et fancy sted og har igangsat byfortætning med lejligheder osv. Men det er stadigvæk ekstremt oversvømmelsestruet, og det er rigtig svært og dyrt at sikre det. Det er derfor det igennem 200 år var et *meatpacking district*. Hvis Købbyen blev oversvømmet, så røg der et døgn kødproduktion og ikke andet. Med de seneste års gentrificering vil en oversvømmelse være dyr både økonomisk, socialt og kulturelt, men det er et område, som altid vil være udsat for oversvømmelser.

Planlægning efter de store linjer

Lotte C. Brengaard: Men hvordan gør man det så?

Sofie Yde: Vi ved ikke, hvad der kommer til at ske i fremtiden, men vi kan sagtens forholde os til de store linjer. Der vil komme et stort antal klimaflygtninge til Danmark, vandet vil stå langt højere, og vi vil have store udfordringer med fødevareproduktionen helt globalt.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Måske handler det om, at uanset hvor tåbelige beslutninger vi tager, så skal det være nemt at rette op på senere? Der bliver taget kortsigtede beslutninger nu, som fører til den risikooverførsel, vi talte om tidligere. Vi skal se det som en tidsakse og sige, ”vi har nogle forskellige områder, og vi har nogle strategier med hver sin udløbsdato”. Et stykke frem i tiden kan du lade vandet komme ind.

Sofie Yde: Med grønne gader og regnvandsbassiner som vi kender det.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: Præcis. I et område kan du måske lokalbeskytte i 200 år, og i andre områder skal du først ’imødekomme’ vandet og efter 40 år ’tilbagetrække’ byen. For hvert område skal du vælge en strategi med forskellige kombinationer af ’tilbagetrække’, ’beskytte’ og ’imødekomme’.

Sofie Yde: Sådan er det med den eksisterende bygningsmasse, men når der skal opføres et nyt rådhus eller en folkeskole, så bør det ikke bygges i et område, som skal tilbagetrækkes om 40 år. Derfor skal der nogle steder udpeges nye langtidssikre bycentre, hvor man så skal begynde at placere nybyggeriet. Det vil ændre tyngdepunkterne i nogle byer fuldstændigt.

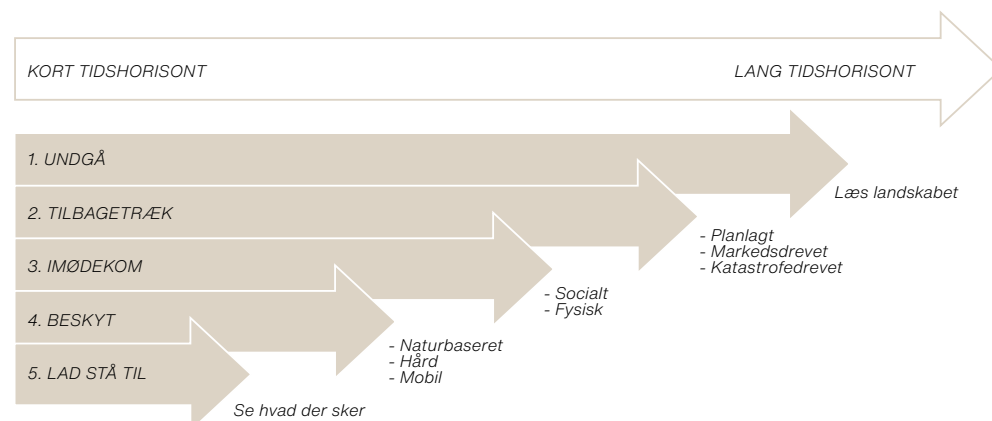

Lavtliggende Vallensbæk med parcelhuskvarterer på den gamle strandeng og i mosen langs Store Vejleå. Foto/Photo: Schönherr. The low-lying Copenhagen area of Vallensbæk with residential neighbourhoods on the old salt meadow and the marshlands along the river Store Vejleå.

”Der er et stort fokus på diger som løsning, fordi det viser handlekraft. Men diger giver falsk tryghed, for der kommer altid en oversvømmelse mere. Samtidig låser digerne vores beslutninger.”

Tilbagetrækning af byen har skabt et stort naturområde ved Nijmegen og floden Waal i Holland. Foto/Photo: Karsten Arnbjerg-Nielsen. Planned retreat, the act of retracting the city, created a large nature area near Nijmegen and the Waal river in the Netherlands.
 Nederst: Oversigt over mulige handlinger i forhold til stigende havvand.
 Diagram: Gertrud Jørgensen, Ole Fryd og Anna Aslaug Lund. Bottom: Overview of possible actions in response to rising seawaters.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: I Kiruna i Nordsverige har de vidst igennem 20-30 år, at byen skulle flytte, fordi mine-drift helt bogstaveligt underminerer byen. De har haft lang tid til at planlægge, hvordan det skulle ske, hvad der skulle flyttes, og hvad der skulle bevares, så der har været en god dialog om, hvad der var vigtigt, når byen skulle flyttes.

Vi skal ikke bruge 200 år på at flytte vores byer, men vi skal vælge, om vi skal flytte dem på et, fem, 10 eller 20 år, og i den periode sikre de elementer, som holder byen kørende under flytningen. Det er både midlertidig beskyttelse, men også kulturelle elementer og infrastruktur. Hvornår flytter vi rådhus, folkeskole og kirkegård – og i hvilken rækkefølge? Hvad er det, der kulturelt skaber den her by?

Potentialerne

Lotte C. Breengaard: Hvad er potentialerne i tilbagetrækningen?

Sofie Yde: I den store skala kan tilbagetrækningen gøre fx København til en polycentrisk by af højtliggende 'byøer', hvor man håndterer mange flere ting lokalt og cirkulært – det kan noget. Hvis vi kigger på et villakvarter, kan der være en tredjedel, som burde tilbagetrækkes, mens resten ligger højere i terrænet og vil kunne blive i de næste 100 år. Her vil omdannelsen kunne igangsætte en revitalisering af kvarteret og bringe det meget tættere på naturen.

Lotte C. Breengaard: Hvis man kigger på, at mennesker har brugt 99% af deres tid gennem evolutionen på at være i naturen og den sidste 1% i byerne, så mangler vi nærheden til naturen nu.

Anna Aslaug Lund: Da urbaniseringen i starten af 1900-tallet tog fart, var der stemmer som begræd, at fx Kalveboderne skulle bebygges. København mistede store naturområder, og det er muligt at få nogle af de landskaber tilbage til byen.

Sofie Yde: I mellemtiden kunne man forestille sig en ny type boliger i tilbagetrækningsområderne, hvor man kunne bo i helt unikke omgivelser, *off grid*, i små flytbare bygninger. Til gengæld skulle man være indstillet på, at det ikke er en permanent boligsituation.

Anna Aslaug Lund: Lidt ligesom kolonihaveområder var tænkt fra starten.

Sofie Yde: En anden overgangsløsning kunne være puljer til strategisk opkøb i tilbagetrækningsområderne. Her kunne de opkøbte boliger lejes ud til dem, der bor der i forvejen, og når beboerne er klar, eller når naturen viser, at det er tid, kan man opsige lejekontrakten og starte omdannelsen.

De næste skridt

Lotte C. Breengaard: Hvad er de vigtigste næste skridt at tage på denne her rejse?

Anna Aslaug Lund: Det er helt centralt, at vi får et nyt natursyn ind i planlægningen, som tager afsæt i landskabet og baserer sig på en læsning af vandets dynamikker. Derudover er det vigtigt at igangsætte pilotprojekter for tilbagetrækning. Vi skal etablere tætte samarbejder mellem kommuner, tegnestuer, rådgivningsvirksomheder og forskning, så vi virkelig kan lære af projekterne og få en bred palette af løsningsmuligheder og erfaringer.

Karsten Arnbjerg-Nielsen: For mig handler det om den mulighed, vi har lige nu, som er tabt om få år. De mange historier om oversvømmede hjem gør puljen til kystsik-

ring større og større år for år. Den pulje kan kun bruges til at sikre det eksisterende og ikke til at tænke langsigtet og tilbagetrække områder i stedet. Det er lige nu, vi har muligheden for at lave langsigtede, robuste og økonomiske løsninger. Om lidt er det for sent. Det er økonomi og *policy* på mindst nationalt niveau, der skal til.

Og det andet, jeg tænker på, er at få ændret de økonomiske incitament. Både kommuner og borgere har et incitament til at bygge ufornuftigt og ikke forholde sig til den risiko, som de videregiver til andre. Så der skal både være fokus på, at risiko skal mindskes i stedet for at øges, og det skal forhindres, at risikoen overføres til andre.

Sofie Yde: Jeg er meget interesseret i, at vi hele tiden taler ud fra et nutidsperspektiv og en nutidslogik. Billedet ændrer sig radikalt, hvis vi prøver at hoppe frem i tid og forestiller os en fremtid, hvorfra vi kan kigge tilbage på nutiden. Hvis vi stod dér, i fx år 2300 og så tilbage til 2024, hvad ville vi så ærgre os rigtig meget over? Hvad er de oplagte handlinger i 2024, set i det perspektiv? Hvornår vil vores efterkommere tænke: "Idioter, I vidste nok til at handle fornuftigt..."? Fremtidsborgeren vil sikkert ønske, at vi ikke brugte vores rigdom på at bygge på fx lavtliggende havnearealer, men investerede den i noget, de kan arve.

Lotte C. Breengaard, programdirektør, BLOXHUB. Lotte står for BLOXHUBS urbane partnerskaber, hvor hun bringer mennesker og viden sammen på tværs af sektorer og lande for at understøtte bæredygtig byudvikling.

Sofie Yde, arkitekt MAA, fagansvarlig for planlægning og proces, Schønher og underviser på Det Kongelige Akademi, kandidatprogrammet Urbanism and Societal Change. Sofie arbejder med storskala by- og landskabsplanlægning og med en stor interesse for de kulturelle forandringer, som klimændringerne igangsætter.

Karsten Arnbjerg-Nielsen, MSc, ph.d., tidl. professor på DTU. Karsten er en kapacitet indenfor forskning i klimatilpasning, regnvandshåndtering og kystbeskyttelse og er god til at sætte tingene på spidsen og tale "lige ud af posen" i medierne.

Anna Aslaug Lund, landskabsarkitekt MAA, ph.d. og adjunkt på Københavns Universitet. Anna forsker indenfor klimatilpasning og naturbaserede kystbeskyttelse og arrangerer udstillinger og talks indenfor emnet.